

SIMON T. LÁSZLÓ

Az erőtlenség lendülete

Pál mennyei utazása a 2Kor 10-13 kontextusában

A 2Kor 12. fejezetének elején Pál apostol különös tapasztalat részesévé avatja levelének címzettjeit. Tizennégy évvel e sorok írása előtt, mondja, „elragadtatott a harmadik égig”, „elragadtatott a Paradicsomba”. Miért hozza szóba Pál ezt a rendkívüli utazást? Az eksztatikus élmény szöveggörnyezete meglepően felettébb földhözragadt. A lendületet kapott keresztény igehirdetés sokszínű missziós munkája különböző elvek, eltérő módszerek alkalmazását és megfogalmazását hívta életre Jézus követőinek mozgalommá terebélyesedő közösségeiben. A pluralizmus hétköznapijain azonban nemcsak a különbözőség révén megtapasztalt egység élményéhez vezettek, hanem újra meg újra a rivalizálás metelyét is terjesztették. Ez történt Korintusban is. Pál úgy érzi, hogy munkájának gyümölcsét mentendő s igehirdetői módszerét igazolandó védekezni kényszerül. „Esztelenül”, hangsúlyozza, össze kell magát mérnie más, korintusiak által nagyra értékelt igehirdetőkkel. Ennek az összehasonlításnak a része a mennyei utazás felidézése is. Mielőtt kísérletet tennénk az epizód értelmezésére, el kell helyeznünk elragadtatását az Apostol életének és a korintusi keresztényekhez intézett leveleinek a kontextusában.

Amikor Pál vélhetőleg Kr. u. 55. tavaszán ismét írásban fordul a Korintusban élő mintegy ötven keresztényhez, már több mint húsz éves missziós munka tapasztalatát tudhatja magáénak. Ez idő alatt mintegy tíz–tizenkét esztendeig a szíriai Antiókhia keresztény közösségének a megbízásából dolgozott. Így jutott el többek között Galáciába, Filippibe, Tesszalonikába és Korintusba is. A valószínűleg Kr. u. 51-re datálható jeruzsálemi apostoli zsinat Pál számára felszabadító és lendületadó döntéssel zárult: a pogány népek (*gójim*) között hirdetheti evangéliumát, a Jézus Krisztus személyében és sorsában minden embernek felkínált üdvösség páli értelmezését

(Gal 2,1-10). Még ugyanebben az évben azonban életfordító törés következik be az Apostol életében: a Péterrel való antiókhiai konfliktus (Gal 2,11-14). Nem karakterbeli összeférhetetlenség vagy személyes problémák torkollottak ebbe az összeütközésbe. Az ok és a tét a keresztény identitás keresése és megformálása volt. A kettőjük közötti véleménykülönbség a születő kereszténységen belüli sokszínű missziós stratégia és a széles skálán kirajzolódó missziológiai reflexió két árnyalata volt csupán.¹ Az összeütközés nyomán azonban Pál magára marad, Antikókhianak is hátat fordít, s ismét nyugat felé indul, hogy folytassa az ott megkezdett munkát. Antiókha egyháza azonban, úgy tűnik, továbbra is felelősnek érzi magát azokért a közösségekért, amelyeket megbízásából és felhatalmazásával korábban Pál hozott létre. Az Apostol viszont úgy érzi, személye ellen irányuló kampány áldozata: „hamis testvérek” (2 Kor 11,26; Gal 2,4), „álapostolok” (2 Kor 11,13) keresztezik útját és szándékait.

A korintusiakhoz fűződő mozgalmas kapcsolatáról páratlan részletességű dokumentációt tár elénk az Újszövetség. Ugyanis a bibliai kánonban olvasható 1-2Kor valójában az Apostol és a címzetek közös történetét is kitapinthatóvá tevő levélgyűjtemény.² Az 1-2Kor kanonikus formája valószínűleg Pál keze nyomát viseli magán. Alkalmasint ő maga szerkesztette két levéllé a korintusiakkal folytatott levelezésének archívumát.³ Az eredeti levelek, levéltöredékek azonosítására számos hipotézis született. Legmeggyőzőbbnek Mitchell⁴ rekonstrukciója tűnik. Eszerint Pál hét levelet írt a korintusi gyülekezetnek. Az 1Kor 5,9-ben említett korábbi levél nem maradt fenn (1). Maga az 1Kor (2). A 2Kor 8,1-24, amelyben a jeruzsálemi szegények javára szervezett gyűjtésre buzdítja a korintusiakat (3). A 2Kor 2,14-7,4 (kivéve a 6,14-7,1) – az Apostol védekezését olvassuk (4). Ezt követi a 2Kor 10,1-13,10 szakaszban olvasható ironikus apológia. Ezt az írást Mitchell a „könnyek levelé-

1 Brown és Meier (R. E. Brown – J. P. Meier: *Antioch and Rome. New Testament Cradles of Catholic Christianity*, New York, 1983) leghatározottabban elutasítják azt a véleményt, hogy a Pál által képviselt pogánymisszió lett volna az egyetlen teológiai is átgondolt nyitás a nem zsidók felé. Bár Pál úgy mutatkozik be, mint a „pogányok”, a „körülmetéletlenek apostola” (Gal 2,8; Róm 1,13; 15,16), az első keresztények közül másokat is foglalkoztatott az a kérdés, hogy mi a következő lépés a Jézusban való hitnek a mózesi Törvény megtartását illetően. Éppen ezért elnagyolt a zsidókeresztény illetve pogánykeresztény megkülönböztetés. Sokkal inkább mindkettőnek különböző árnyalatairól kell beszélni. Brown és Meier (uo. 2–9) legalább négy csoportot tart elkülöníthetőnek. Ennek rövid összefoglalását lásd Simon T. L.: *Nem csak Isten evangéliumát – Közelítések Pál apostol örökségéhez*, Pannonhalma, 2009, 18–25.

2 Vö. M. M. Mitchell: „The Corinthian Correspondence and the Birth of Pauline Hermeneutics”, in T. J. Burke – J. K. Elliott (szerk.): *Paul and the Corinthians: Studies on a Community in Conflict, Essays in Honour of Margaret Thrall*, Leiden, 2003, 17–53.

3 Erről lásd D. Trobisch: *Die Paulusbriefe und die Anfänge der christlichen Publizistik*, München, 1994. Elvileg nem zárható ki, hogy a levelekben, kivált a 2Kor-ban található feszültségek és ellentmondások (pl. 1,24 és 13,5; 7,16 és 12,20) a változó körülmények lenyomatát adják. Az antikvitás episztolográfiai hagyományában van erre is példa (vö. H.-J. Klauck: *Ancient Letters and the New Testament*, Waco, 2006, 164).

4 Mitchell, i. m. 20–21.

vel” (vö. 2Kor 2,4) azonosítja (5). A 2Kor 1,1-2,13; 7,5-16; 13,11-13 – a korintusiakkal való kiengesztelődés irányába mutató levél (6). A 2Kor 9,1-15 – a jeruzsálemi szegények javára szervezett gyűjtésre vonatkozó Akhájába küldött levél (7). A levelek feltételezett sorrendjének és terjedelmének rekonstruálásán túl Mitchell arra is rámutat, hogy a 2Kor-ban találjuk meg a páli levelek értelmezésének első, egyértelmű nyomát (10,10). Továbbá, hangsúlyozza, a korintusi egyházzal folytatott levelezés arra is példákkal szolgál, hogyan értelmezte maga Pál a saját leveleit (pl. 2Kor 2,3-9; 7,8-12).

A feltételezett korábbi levelek, levéltöredékek azonosítására vonatkozó számos hipotézis ellenére abból a szempontból könnyű helyzetben vagyunk, hogy a 2Kor 10-13 valamennyi rekonstrukció szerint jól elkülöníthető retorikai egység. A második korintusi látogatás (2Kor 13,2; vö. 12,14.20) keserű tapasztalata⁵ készteti írásra az Apostolt. A 2Kor-nak ebben a négy fejezetében az a leginkább szembeszökő, hogy Pál érvelése szerint a korintusiak és közte fellobbant konfliktus hátterében kívülről érkezett misszionáriusok állnak. Ennek ellenére hiba lenne azt feltételezni, hogy a kívülről érkezett misszionáriusok megjelenése Pál levelében egy világosan behatárolható eseménynek volna megfeleltethető, amely a levél írása előtt röviddel történt, ugyanis már az 1Kor-ból is értesültünk arról, hogy más misszionáriusok ismételtén érintették Korintust (1Kor 9,5; vö. 15,5.7).⁶ Következésképpen ezen outsidersnek röviddel a 2Kor 10-13 megírása előtt tétélezett megérkezése merő spekuláció marad. Arra viszont biztos támpontot ad Pál levele (a 2Kor 10-13), hogy ezek a hithirdetők „retorikailag megérkeztek”,⁷ azaz hivatkozási ponttá és az apostoli tekintély mértékévé váltak bizonyos korintusi keresztények körében. Elgondolkodtató módon Pált a „könnyek levelében” nem az foglalkoztatja, hogy ezek a kívülről érkezett tanítók egy új tanítás, egy „más evangélium” (vö. Gal 1,6; 3,1) vonzáskörébe vonhatják, vonták a korintusiakat, hanem az őt személyesen érintő vádak kötik le figyelmét. Kiváltképp az, hogy leveleinek erőteljes hangja ellentétben áll megjelenésével, ami a „könnyek levele” megírása előtt mintegy három hónappal Korintusban tett látogatása alkalmával ismét nyilvánvalóvá vált.

Pál azért írja ezt a levelet, hogy amellet érveljen, személyes fellépésének kudarcba fulladó erőtlensége és leveleinek súlyos szava nem áll ellentétben egymással, hanem megfelel az evangélium logikájának (13,3-4; vö. 11,30-12,10). Azt akarja bizonyítani, hogy az, ami gyengeségnek, fogyatékoságnak látszik, valójában erő. Ennek a levélnek az elején és a végén (vö. 10,5-6; 13,5-10) az Apostol azon munkálkodik, hogy a korintusiakat meggyőzze, bánják meg, hogy nem voltak vele szemben lojálisak.⁸ Ennek érdekében arra is szük-

5 Úgy tűnik, Pált az egész gyülekezet részéről tapasztalt félreértésen és bizalmatlanságon túl egy meghatározott személy részéről kapott sértés is keseríti (vö. 2Kor 10,10; lehet, hogy a korintusi egyháznak ez a tagja azonos azzal a személlyel, akire a 2Kor 7,12 illetve a 2Kor 2,5 utal).

6 Mitchell, i. m. 30.

7 Mitchell, i. m. 31.

8 Mitchell, i. m. 32. sk.

sége van, hogy a saját példájával mutassa be, amit a címzettektől elvár (vö. 11,12; 13,3). Pál mindent egy lapra tesz, mondja Mitchell, ugyanis az Apostol és a korintusi egyház közötti elidegenedés az eddig írt levelek és a balul sikerült második korintusi útja nyomán csak fokozódott.

A következő levél (2Kor 1,1-2,13; 7,5-16; [13,11-13]) meglepően teljes képet ad arról, milyen volt a 2Kor 10-13 fogadtatása. Titusz jó hírekkel érkezik (7,9-15). Az események itt olvasható, utalásszerű összegzéséből arra következtethetünk, hogy a közösség megbüntette azt a személyt, akiről Pál a 10,7.10.11-ben is vélhetőleg beszélt. Az is figyelemre méltó, hogy ebből a visszatekintésből hiányzik az utalás azokra a kívülről érkezett misszionáriusokra, akiknek az alakja a 2Kor 10-13-ból körvonalazható. Valószínű tehát, hogy ezek a keresztény hithirdetők nem végeztek tudatos aknamunkát Pál ellen. Fellépésük csak alkalom volt arra, hogy a korintusi gyülekezeten belül némelyek összehasonlítsák őket Pállal.

A 2Kor utolsó négy fejezetében olvasható érvelés retorikai csi-szaltságára antik és modern szerzők egyaránt felhívták a figyelmet. Szent Ágoston például viszonylag hosszan elidőz a 2Kor 11,16-30 szövegénél. Pál itt mintegy „zihálva” (*anhelans*) beszél, magyarázza Ágoston, és esztelenségnek nevezi, amit mond, de szavai nemcsak bölcsességéről tanúskodnak, hanem ékesszólásáról is (*De doctrina christiana* 4.7.12-13). Betz⁹ pedig a kortárs Pál-kutatásnak maradóan irányt adó, retorikai szempontokat érvényesítő elemzésében azt tárta fel, hogy jóllehet Pál hangsúlyozza, járatlan a nyilvánosság előtti beszédben (2Kor 11,6), vallomása abba a szókratészi filozófiai hagyományba illeszkedik, amely a szofisták ékesszólásával szemben kívánt távolságot venni.

A 2Kor 10,1 váratlan és éles törést jelent a levél érvelésének menetében. Az utolsó négy fejezetben (10-13) olvasható apológia, amelyben Pál egy, a címzettektől világosan elkülöníthető, bár közelebbről nem pontosított csoport (10,2.7.10) ellenében akarja tisztázni apostoli tekintélyét, hangnemében is egész más, mint a 2Kor 1-9. Néhányan a korintusiak közül, összemérve Pált a városba érkezett misszionáriusokkal, az Apostol szemére lobbantják a kontrasztot jelentéktelen megjelenése és a leveleiből áradó magabiztosság között (2Kor 10,1.10). Pál támadásba lendülő védekezésében először hárítani akarja a vádat (10,11), majd pedig a beszéd és a tudás ellentétével kívánja hangsúlyozni, ellenfeleivel szemben nem marad alul (11,6). Az apológia bevezetőjét (2Kor 10,1-6) a vádak visszautasítása követi (2Kor 10,7-18), majd pedig a *probatio*, a bizonyítás következik (2Kor 11,1-12,10).¹⁰

9 H.-D. Betz: *Der Apostel Paulus und die sokratische Tradition: eine exegetische Untersuchung zu seiner „Apologie“ 2 Korinther 10-13*, Tübingen, 1972, 66.

10 Erről lásd A. Pitta: „Il »discorso del pazzo« o periautologia immoderata? – Analisi retorico-letteraria di 2Cor 11,1-12,18”, *Biblica* 87 (2006) 493–510. Az „esztelenül” mondott beszéd záradékát a 12,11-18 szakaszban olvassuk. A „könnyek levelének” befejező része pedig a 12,19-ben kezdődik.

A *probatio* az „esztelenül” mondott beszédben (11,7-12,10) artikulálódik, amelynek tézisé (propositio) a 11,5sk-ban olvassuk. A tétel bizonyítását, e kényszer szabta számbavételt Pál három lépésben végzi el. „Esztelenségét”¹¹ három szempont alapján részletezi. Először azt emeli ki, hogy ellenszolgáltatás nélkül hirdette az evangéliumot (11,7-21a), majd azt hangsúlyozza, nincs szüksége ajánlólevelekre, ugyanis a kiállt próbák hitelesítik (11,21b-33).¹² Végül pedig azt emeli ki, hogy a látomásokból és kinyilatkoztatásokból sem kíván tökéletet kovácsolni magának (12,1-10). Elragadtatásban tett mennyei utazása kettős következménnyel járt. Bár amit hallott, nem közölhető, a kinyilatkoztatás tilalom alá eső tartalma a riválisnak tekintett hittérítők torkára forrasztja a szót, hiszen ha szóba hozzák látomásaikat és az általuk kapott, fellépésük hitelességének pecsétjeként értelmezett kinyilatkoztatásokat, szavaik csak arról árulkodnak, hogy rendkívüli privilégiumnak tartott tapasztalataik az Apostoléival összehasonlítva alulmaradnak. Pál ugyanis hangsúlyozza, nemcsak a tilalom tartja vissza attól, hogy elragadtatásának tartalmát feltárja: amit hallott verbálisan nem közölhető, meghaladja az emberi nyelv határait. Másrészt, a mennyei utazás közvetlen következményeként Pálnak „tövis adatott” a testébe. Jóllehet a „tövis” mibenlétének meghatározására irányuló kommentátori buzgalom burjánzó hipotézisekhez vezetett – amelyek jórészt inkább „az emberi szellem kimeríthetetlen kreativitásáról tanúskodnak”¹³, semmint Pál sorsának megértését segítik elő –, a kontextusból nyilvánvaló, hogy olyan, Pál elmaradhatatlan útítársául szegődött próbatételről van szó, amely istentapasztalatának és a feltámadt Krisztussal való kapcsolatának is új dimenziót adott. Erőtlenségében és kiszolgáltatottságában lett számára nyilvánvaló, hogy olyan küldetést teljesít, amelyet nem a siker hitelesít, de a kudarc sem kérdőjelezhet meg. Az imájára kapott válasznak (12,9) azonban a levél érvelésének ezen a pontján retorikai szerepe és súlya is van: az „esztelenül” mondott beszéd meggyőző erejét fokozza, az Apostol *éthoszát* hangsúlyozza. Küldetésének terhére mondott vallomása a szavak súlyát, a retorika erejét hívja segítségül.

2Kor 12,1-10

¹Dicsekedni kell, bár a dicsekvés nem használ. Rátérek hát az Úrtól kapott látomásokra és kinyilatkoztatásokra. ²Ismerek egy embert Krisztusban, aki tizennégy évvel ezelőtt – testben-e, nem tudom; testen kívül, nem tudom; Isten tudja – elragadtatott a harmadik égig. ³Tudom, hogy ez az ember – testben-e vagy testen kívül, nem tudom; Isten tudja – ⁴elragadtatott a Paradicsomba, és kimondhatatlan szavakat hallott, amiket embernek nem szabad kimondania. ⁵Ezzel az emberrel dicsekszem, önmagammal azonban nem dicsekszem, csak erőtlenségeimmel. ⁶Bár, ha dicsekedni akarnék is,

11 Az *aphroszüné*, „esztelenség” (2Kor 11,1.17.21), illetve *aphrón*, „esztelen” (11,16 [2x].19; 12,6.11) ismétlődése miatt kapta az „esztelenül mondott beszéd” (*Narrenrede*) címkét a 2Kor 11,7-12,10 az egzegéták körében.

12 Vö. Alexandriai Philón, *Mózes élete*, 2.251.

13 J. Murphy-O'Connor: *Vita di Paolo*, Brescia, 2003, 360.

akkor sem bizonyulnék esztelennek, mivel az igazságot mondom. Mindazonáltal tartózkodom ettől, nehogy valaki bármilyen tekintetben is többre becsüljön annál, mint amit bennem lát, vagy amit tőlem hall. ⁷A kinyilatkoztatások különleges volta miatt, azért, hogy el ne bízzam magam, testembe tövis adatott, a Sátán angyala, hogy arcul csapdosszon. ⁸Háromszor kértem emiatt az Urat, hogy ez távozzék tőlem; ⁹de ő azt mondta nekem: „Elég neked az én kegyelmem, az erő ugyanis az erőtlenségben teljesedik ki.” Ezért tehát legszívesebben erőtlenségeimmel dicsekszem, hogy Krisztus ereje lakozzék bennem. ¹⁰Ezért telik kedvem a gyengeségben: a Krisztusért való bántalmazásban, szűkölködésben, üldöztetésben és szorongatásban. Ugyanis, amikor csak gyengének bizonyulok, akkor vagyok erős.

A 12,1-10 szakasz három részre tagolható: a „látomások és kinyilatkoztatások” bevezetését (v. 1) követően Pál a Paradicsomba való elragadtatásáról vall (v. 2-6); a szakasz befejező része pedig a testébe kapott „tövis” hatását és célját részletezi. A perikópa számos problémát felvet. Milyen tapasztalatra vonatkozik a 2Kor 12,1-10? Egyáltalán kinek a vallási tapasztalatáról van szó? Minthogy Pál egyes szám harmadik személyben beszél valakiről, néhányan arra a következtetésre jutottak, hogy a nevezett „ember” nem más, mint Apolló. Rendkívül valószínűtlen, jegyzi meg Thrall,¹⁴ hogy Pál Apolló tapasztalataira hivatkozva akart volna védekezni, hiszen könnyen elképzelhető, hogy a korintusiak körében a hellenista műveltségben Pálnál sokkal járatosabb alexandriai hittérítő akarattól függetlenül lett a hiteles igehirdető mértékévé.

Smith¹⁵ azzal a feltevéssel állt elő, hogy az „ember”, akiről Pál beszél, nem Apolló, de nem is önmaga, hanem Jézus. Mivel az Apostol azonosul Krisztussal, folytatja érvelését Smith, Krisztus tapasztalatát, elragadtatását is úgy tekinti, mint a magáét. Igaz, hogy Pál a v. 5-ben hangsúlyozza, nem akar magával dicsekedni (vö. 10,17; 1Kor 1,31). A szövegösszefüggés azonban nem támasztja alá ezt az interpretációt. A v. 1-ben ugyanis ezt olvassuk: „Rátérek hát az Úrtól kapott látomásokra és kinyilatkoztatásokra.” A vv. 6-7 alapján pedig világos, hogy a v. 1-ben szereplő birtokos eset nem „az Úr által tapasztalt” látomásokra és kinyilatkoztatásokra utal, hanem „az Úr által adott” vagy az „Úrról szóló” spirituális élményekről szól. Segal¹⁶ a Pál által választott különös retorikai megoldást egyszerűen azzal a rabbinikus gyakorlattal magyarázza, mely szerint a rabbik számára nem volt megengedett, hogy misztikus élményeikről egyes szám első személyben számoljanak be. Sőt, azt is lehetséges, teszi hozzá Thrall,¹⁷ hogy a harmadik személy használatával Pál annak a hagyománynak az áramában áll, mely szerint az eksztatikus élmény során

14 M. E. Thrall: *A Critical and Exegetical Commentary on the Second Epistle to the Corinthians II*, Edinburgh, 2000, 778.

15 M. Smith: „Ascent to the Heavens and the Beginning of Christianity”, *Erano*s 50 (1981) 403–29.

16 A. F. Segal: *Paul the Convert. The Apostolate and Apostasy of Saul the Pharisee*, New Haven – London, 1990.

17 M. E. Thrall, i. m. 779.

az *ego* eltűnik. Summa summarum, az „egy ember Krisztusban” maga Pál kell hogy lett legyen.

A modernkori egzegézisban szinte megkérdőjelezhetetlen axiómává vált a vélemény:¹⁸ Pál azért vonakodik az egyes szám első személy használatától, mert az élményt, amiről beszél, nem tekinti úgy, mint ami apostoli mivoltának hitelességéhez bármit is hozzáadhatna. Pál, mondják, el akarja magát határolni ettől a tapasztalatától. Az elragadtatás nem változtatta meg, nyomatékosítja, s nem adott számára semmi használható információt. Ez az első látásra kiábrándítónak tűnő konklúzió azonban, szögezi le Murphy-O'Connor, döntő érvet ad Pál kezébe ellenfeleivel szemben. Mivel az elragadtatás nem adott hozzá semmit apostoli státuszához, az, amiről ellenfelei beszélnek, az emberi nyelv kifejezőkészségének határain innen van, ergo Pál elragadtatásánál alacsonyabb rendű valóság.

A 2Kor 12 az antikvitás irodalmában felbukkanó „mennyei utazások”-nak abba a típusába tartozik, amelyben az utazó, aki vissza is tér, az emberlét végső célba érkezésének előízét tapasztalhatja meg.¹⁹ Jóllehet Pál teljes bizonytalanságban van, vajon elragadtatása testen vagy testen kívül történt-e, a hely, ahol járt, egyértelmű számára: a harmadik égben. Vajon a „harmadik ég” és a „Paradicsom” ugyanarra a helyre utal? Néhányan úgy vélik, hogy Pál két különböző élményről számol be; mások úgy gondolják, hogy egyetlen „utazás” két állomásáról beszél. A többségi vélemény szerint a vv. 2-4 tárgya egy és ugyanazon elragadtatás. A Második Templom korabeli judaizmusban a mennyei szféra architektúráját illetően több hagyomány létezett. Az egek számát kettő és tíz között határozták meg. Kétségtelen, a hét rétegű felosztás²⁰ volt a legelterjedtebb. Azonban valószínűtlennek látszik, hogy Pál hétrétegű éggel számolt. Ebben az esetben ellenfelei szemére vethették volna, hogy ő csak a harmadikig jutott el. A Kir 8,27-ben olvasható „az ég és az egek ege” szintagma alapján a rabbik arra a következtetésre jutottak, hogy három ég van. Valószínű tehát, hogy a páli kozmológia is három eget tartott számon. Következésképpen „a harmadik égig”²¹ kifeje-

18 Pl. V. Furnish: *II Corinthians*, AB 32A, Garden City, 1984, 546; J. Murphy-O'Connor, i. m. 362.

19 J. D. Tabor („Heaven, Ascent to”, in *Anchor Bible Dictionary* III., 1992, 91 [91-94]) a mennyei utazások négy típusát különbözteti meg. A fent említett mellett: egy földi halandó bejut a mennybe; a mennybemenetel célja az ott kapott kinyilatkoztatás; a mennybe jutó privilegizált személy, a másik három típustól eltérően nem tér vissza, hanem halhatatlanságban részesül.

20 Pl. Ézsaiás próféta *felemelkedése* 6,13; 7,13-9,18.

21 J. Ashton (*La religione dell'apostolo Paolo*, Brescia, 2002, 161. sk.) röviden összegzi P. R. Gooder tézisét (Ashton a kéziratot dolgozatra utal. Gooder monográfiája – *Only the Third Heaven? 2Corinthians 12, 1-10 and Heavenly Ascent*, London – 2006-ban jelent meg). Gooder szerint a „harmadik égig” kifejezéssel Pál arra utalna, hogy csak a „harmadik ég” küszöbéig jutott. Gooder úgy véli, hogy ezt az értelmezést támasztja alá a közvetlen szövegkörnyezet utalása a tövisre. Pálnak nem adatott meg, hogy belépjen a harmadik égbe. Bár nem kizárható, ismeri el Ashton, hogy a „harmadik égig” (*heősz tritú úranú* – v. 2), illetve „a Paradicsomba” (*eisz ton paradeiszon* – v. 4) a mennyei utazás két állomására utal, Gooder interpretációja valószínűtlen. Nehezen elképzelhető ugyanis, hogy az utazó először

zéssel azt adja a címzettek tudtára, hogy az Örökkévaló közvetlen közelébe jutott.

Tisztázandó az is, vajon amiről Pál itt beszámol az egy, a zsidó apokaliptika szóképzésébe öltöztetett, de lélektanilag valóságos élménynek tekinthető-e, vagy egyszerűen fikcióról, irodalmi konstrukcióról van szó. A második alternatíva mellett szólna, hogy az apokaliptikus irodalomban a látnokok gyakran – a pszeudoepigrafikus művekre jellemző módon – a mitikus régmúlt hősei (Hénok, Ábrahám stb). Pál esetében azonban ez a megállapítás nem helyénvaló. Továbbá, különbséget kell tennünk, mondja Thrall, a konvencionális szó- és szimbólumképzés, illetve az átélt élmény között. Az, hogy Pál az apokaliptika kellékeit használja, nem jelenti szükségképpen azt, hogy elbeszélése nem több, mint irodalmi ujjgyakorlat. A zsidó mentalitás számára nem volt idegen, hogy a látnok testileg ragadtatik a mennybe (vö. Hénok – Ter 5,24; Illés – 2Kir 2,11). Ezekben azonban nincs szó visszatérésről. A pszeudográf iratokban viszont erre is találunk példát. Ami a testen kívüli elragadtatást és visszatérést illeti, a zsidó források nem egyértelműek. Thrall végkövetkeztetése: mivel a testen való elragadtatás hagyománya elterjedtebb volt a judaizmusban, így Pál is valószínűleg ilyen mennybeli utazásra gondolt. Ez a konklúzió persze nem ad végleges választ arra a kérdésre, hogyan kell értelmezni Pál szavait. Lehetséges, hogy ezzel a talányos megfogalmazással az Apostol éppen azt akarta hangsúlyozni, számára ez a részlet teljesen mellékes. Betz²² megkérdőjelezi, hogy Pál itt a saját tapasztalatairól beszél. Szerinte inkább arról van szó, hogy egy mennyei utazás (vv. 2-4) és egy csodás gyógyulás paródiáját közli. Betz javaslata annyiban problematikus, állapítják meg többen, hogy ebben a szakaszban, amelyet egyébként rendkívül ünnepélyes sorok vezetnek be (vv. 2-4), Pál háromszor is utal Krisztusra (vv.2.9.10). Bajosan valószínűsíthető, hogy Pál egy paródián belül többször használja Krisztus nevét szavai hitelességének hangsúlyozására. Szenvedéseinek, megpróbáltatásainak a listájával (11,23b-29), illetve damaszkuszi menekülésével (11,32 sk) kapcsolatban többen felvetették annak lehetőségét, hogy Pál itt az *encomium* műfaját parodizálva védekezik. Ezzel szemben Thrall²³ úgy véli, lehetséges, hogy Pál ellenfelei – illetve, tehetjük hozzá, néhányan a korintusiak közül – nevetségesnek ítélték a Pál által felsoroltakat. Maga az Apostol azonban más kritériumok alapján készítette a listát. Életének próbatételeit úgy értékelte, hogy általuk Krisztus szenvedése válik nyilvánvalóvá sorsában. Sőt, a felsorolás néhány részletét a hellenizmus korának szerzői közül többen a vezető személyiség nemes és kipróbált jellemének szerves részeként tartották számon.

A v. 4. ezen túl számos kérdést felvet. Vajon a *rhémata* „szavakat” jelent-e, vagy a héber megfelelőjének – *d^ebarím* – hatása alatt egy-

elragadtatásának kudarccal végződő magasabb stádiumáról szóljon, s csak ezt követően térjen ki az eksztázis alacsonyabb fokára.

²² Betz, i. m. 72–95.

²³ Thrall, i. m. 757. sk.

aránt utalhat „szavakra” és „dolgokra” is? Az *arrhétosz* melléknév is többértelmű. Jelentheti: amit a hallottak természetéből adódóan „nem lehet kimondani”, illetve „amit nem szabad kimondani”. A melléknév jelentését az *arrhéta rhémata* szintagmát követő mellékmondat értelmezése is befolyásolja. Tekintheszük az *arrhéta* szinonimájának, de az az interpretáció is elfogadható, amely szerint az íménti melléknévhez képest a mellékmondat tovább részletezi a Pál által hallott *rhémata* jellegét. A mellékmondat állítmánya (*exon*) is nyitott két értelmezés irányába is: „megengedett” illetve „lehetséges”. A kétértelműségek nyomán három értelmezési tendencia körvonalazódott. Az egyik mind a jelzót, mind a mellékmondatot tilalomként interpretálja: „dolgozat, amelyeket nem szabad nyilvánosságra hozni, amelyeket ember nem ismételhet meg”. Mások a jelzót tilalomként értelmezik, a mellékmondatot viszont a lehetetlenség kifejezéséként interpretálják: „dolgozat, amelyeket nem szabad és nem lehet emberi nyelven kifejezni”. Egy harmadik értelmezési kísérlet ennek a fordítottja: „dolgozat, amelyeket nem lehet szavakba foglalni, melyeket ember nem mondhat ki”.

Az látszik valószínűnek, hogy Pál az *arrhéta rhémata* szintagmát oximoronként használja,²⁴ és olyan isteni kijelentésekre utal, amelyek meghaladják az emberi nyelv kifejező erejét. A jelzős szerkezetet követő mellékmondat szerepe pedig az, hogy tovább minősítse a „kimondhatatlan szavak”-at: a kinyilatkoztatás tartalma nemcsak szavakon túli, hanem isteni tilalom alatt is áll.²⁵

A szakasz felütésében – „Dicsekedni kell” – néhány értelmező²⁶ a korintusi keresztények körében hangoztatott jelszót sejt. Mint-hogy Pál „látomásokról és kinyilatkoztatásokról” beszél, többen arra tettek kísérletet, hogy az Apostolok cselekedeteit hívják segítségül a többes számú utalás pontosítására.²⁷ Az *opus lucanum* második kötetének illetően használata azonban felettébb kockázatos. Amennyiben a 2Kor 12-ben felidézett elragadtatást el akarjuk helyezni Pál életében, akkor Kr. u. 43 látszik legvalószínűbbnek, vagyis az az időszak, amelyről a legkevesebb információ van a birtokunkban. Mindazonáltal valószínűbbnek látszik, hogy Pál egyszerűen általánosságban kíván beszélni. Nem feledhetjük, hogy csak mintegy *malgré-lui*, a korintusi spirituálisok harcmodorát, illetve a címzett egyház bizonyos tagjainak értékrendjét magáévá téve és fejetetejére állítva lendíti előre érvelését. Az „Úr” névelő nélkül áll a görög szövegben. Ez Pál szóhasználatában rendszerint *Yhwh*-ra utal. A jelen szövegösszefüggésben azonban valószínűbbnek látszik, hogy itt – akárcsak később a v. 8-ban – a megdicsőült Krisztusról van szó.

24 F. Young – D. F. Ford: *Meaning and Truth in 2Corinthians*, London, 1987, 274.

25 Vö. Thrall, i. m. 794.

26 Pl. C. K. Barrett: *A Commentary on the Second Epistle to the Corinthians*, London, 1973, 306. El kell ismernünk, hogy a dicsekvés témája végig jelen van a 2Kor 10-12 részben: 10,8.13.15-17; 11,10.12.16-18.30; 12,1.5-6.9. Továbbá az is figyelemre méltó, hogy a *corpus paulinum*ban felbukkanó dicsekvés-motívum ötvenöt előfordulásából huszonkilenc a 2Kor-ban található.

27 ApCsel 9,11-12; 16,9-10; 18,9-10; 22,17-21; továbbá a 2Kor utánra datálандó ApCsel 23,11; 27,23-24.

Különös, jegyzi meg Harris,²⁸ hogy Pál a paradicsomba való elragadtatásáról szólva szót sem ejt arról, látta volna a feltámadt Krisztust, jöllehet a v. 4 jókor jött alkalom lett volna erre.

Milyen kapcsolatban áll az Apostolnak ez az elragadtatása – a mennyei szentély látomása a Paradicsomban – Saul megtérésével? Morray-Jones²⁹ szerint a 2Kor 12,1-12 nem a damaszkuszi úton történetekhez kapcsolódik, hanem Pál jeruzsálemi Templomban történt ekstázisához, ami három évvel a megtérése után történt. Erről az eseményről az ApCsel 22,17-22 tudósít, amikor perének elején maga Pál ad számot életének fordulópontjáról, megtéréséről/meghívásáról.³⁰ Ennek hátterében a 2Kor 12, a Paradicsomba való elragadtatás a mennyei Szentek Szentjébe való belépésre utal. Pál ekstázis révén (ApCsel 22,17) Krisztust mint a trónra emelt *kabódot*, az isteni dicsőség ragyogását szemlélte. Az ApCsel e szakasza több ponton Iz 6 ihletéséről vall (ApCsel 22,17 – Iz 6,1; ApCsel 22,21 – Iz 6,8.12). Izaiás meghívásának a jelenete pedig jelentős szerepet játszott a *merkabah*-misztika szövegeiben. A Templomban történt látomás Pál missziós tudatának a kialakításában játszott hallatlanul fontos szerepet. Az is valószínűsíti Morray-Jones hipotézisét, hogy a *Narrenrede* előző két szakasza is a misszióról szólt. Pál egyrészt arról beszélt, hogy anyagi ellenszolgáltatás nélkül hirdette az evangéliumot; másrészt az apostoli munkával járó próbatételeket mint küldetése hitelességének jelét állította olvasói elé.

Azonban ennek az értelmezésnek – az Apostol a 2Kor 12-ben felidézett elragadtatás alkalmával a feltámadt Krisztust látta – azzal a nehézséggel kell szembenéznie, hogy Pál nem beszél a vízió tárgyáról (vö. 1Kor 9,1; 15,3-8), hanem arról szól, mit hallott. Úgy tűnik, Pál eksztatikus tapasztalatának mikéntjét az Írások kondicionálják. A MTörv 4,12-ben Mózes arra emlékezteti Izrael fiait, hogy a kinyilatkoztatás szent hegyén „szólt hozzátok az Úr a tűz közepéből, szavak hangzását hallottátok, de alakot egyáltalában nem láttatok”.

Míg a 11,32 sk-ban, a bekezdés végén a kiszolgáltatottság ismétlődő élethelyzeteinek listája után életének egy megalázó epizódját villantotta föl retorikailag is hangsúlyos pozícióban, addig itt (12,7 skk) apostoli tevékenységének állandó próbatételéről vall egy konkrét esemény felidézését követően: „testembe tövis adatott, a Sátán angyala, hogy arcul csapdosson”. A „tövis” az előtte elhangzottak közvetlen következményeként jelenik meg. Pál nem azonosítja pontosan a „tövis” jelentését és tartalmát. Ezzel szemben a kommentátorok ügybuzgalma már-már nem ismer határt.³¹

Többen pszichikai természetű próbatételként értelmezték a tövist, a középkortól kezdve pedig közkeletűvé vált szexuális kísértésekkel való azonosítása. Ez az interpretáció, mutatnak rá többen,

28 M. J. Harris: *The Second Epistle to the Corinthians: A Commentary on the Greek Text*, Grand Rapids, 2005, 471.

29 C. R. A. Morray-Jones: „Paradise Revisited (2Kor 12,1-12): The Jewish Mystical Background of Paul's Apostolate, Part 1: The Jewish Sources; Part 2: Paul's Heavenly Ascent and its Significance”, *HTR* 86 (1993) 262. sk. [177–217, 265–292].

30 Pál megtérésének összetett kérdéséről lásd Simon, i. m. 187–254.

31 A szerteágazó értelmezéseket áttekinthetően rendszerezi Thrall, i. m. 809–818.

nehezen hangolható össze Pálnak azzal a megállapításával, mely szerint megadatott neki az önmegtartóztatás „kegyelmi ajándéka” (1Kor 7,7 sk.). Másrészt minden bizonnyal nem tekintette volna szexuális kísértéseit olyan gyengeségnek, amellyel dicsekednie kellene. Ismét mások Pál keresztényüldöző múltjának lelkiismeretét gyöttrő árnyát látták a tövisben. Ezzel szemben egyrészt azt kell szem előtt tartanunk, hogy Pál múltjáról beszélve (vö. 1Kor 15,9; Gal 1,23) sohasem köti össze keresztényüldöző tevékenységét lelkiismeret-furdalással. Másrészt, különös volna, hogy ez a lelkiismeret-furdalás, ami megtérését követően egyáltalán nem jelentkezett, későbbi látomásaihoz kapcsolódott.

A tövist betegséggel azonosító értelmezők rendkívül sokszínű diagnózist tárnak elének. A betegségek széles spektruma a maláriás láztól, a látászavaron, migrénes fejfájáson keresztül az epilepsziáig terjed. A tövisnek bármiféle betegséggel való azonosítását Pálnak a missziós munkában felmutatott fizikai teljesítménye teszi problematikussá és valószínűtlenné. Akár pozitívumként, akár negatívumként értékeljük is a végigszenvedett próbatételek listáját, a tény tagadhatatlan: aki erre képes volt, jó egészséggel, páratlan tűrőképességgel kellett hogy rendelkezzen.

Legvalószínűbbnek tehát az az értelmezés tűnik, amely a tövisben, illetve a Sátán angyalában Pál ellenfeleit, valamint az általa alapított keresztény közösségekben tapasztalt, munkáját akadályozó nehézségekre való utalást lát (vö. Murphy-O'Connor). A „tövis” (*szkolopsz*) az Ószövetség görög fordításában négyszer fordul elő (Szám 33,55; Ez 28,24; Oz 2,8; Sirák 43,19). A választott nép belső vagy külső ellenségeire utal. Mikor és kitől kapta Pál ezt a tövist? A szenvedő igealakot – „adatott” (*edothé*) – alkalmasint *passivum theologicum*ként kell értelmeznünk: Pál annak tudatában beszél, hogy Istentől kapta ezt az életét kísérő szenvedést.³² Pál mércéje szerint, mondja Murphy-O'Connor, az általa alapított egyházak közül egyik sem váltotta be maradéktalanul az Apostol reményeit. Tesszalonikában a dologtalanok térnyerése, Filippiben Evódia és Szüntükhé vitája keserítette, később pedig a galaták tehetetlenségként értelmezett óvatossága vagy a korintusi „spirituálisok” fellépése vetett árnyat a missziós munkájának eredményeire.

Pál kérése másként talált meghallgatásra, mint remélte. Nem vétetett el a tövis, de magyarázatot kapott kiszolgáltatott helyzetének értelmét illetően. Ismételt kérése immár az Apostol múltjának része, a megdicsőült Krisztustól kapott válasz viszont jelenének meghatározója. Az életét és munkáját szüntelenül próbára tevő „tövis” értelmét feltáró krisztusi szó ellentétben áll a „harmadik égben” kapott kinyilatkoztatással (v. 4). Míg a Paradicsomban halottak meghaladták az emberi nyelv kifejező készletét, és szavakba foglalásuk is tilalom alá esett, az Úrtól kapott válasz idézetként lesz igehirdetésének, a jelen szövegösszefüggésben apológiájának motója.

32 Murphy-O'Connor, i. m. 359. sk.

Pál „esztelen” érvelésének harmadik, befejező részében különlegesnek minősíthető vallási tapasztalatait hozza szóba. A vallási tapasztalat témája a páli misztika kérdése felé fordítja a figyelmünket. Hogyan definiálhatjuk a misztikát? Marguerat³³ először Szent Tamást idézi – *cognitio divinae bonitatis affectiva seu experimentalis*, „az isteni jószág érzelmi, azaz tapasztalati megismerése” –, majd egy saját definíciót is megfogalmaz: valamiféle olyan közvetlen érzékelése az istennek, amely keresi és ugyanakkor meg is valósítja a transzcendencia jelenlétének megismerését. Az Újszövetségben, mondja, találunk több olyan szöveget, amely megfelel ennek a definíciónak: Gal 2,20; a „Krisztusban”, „Krisztussal” formulák (pl. 2Kor 5,17); Róm 6,4-5; de a *corpus paulinum*on kívül is (Mk 9,2-10; Lk 10,18; Mk 1,10s; ApCsel 7,56; bőséggel Jn-ban, pl. 10,38; 14,10.19; 17,21-23). Pál önmagáról beszélve háromféle eksztatikus tapasztalatot említ: a damaszkuszi úton kapott kinyilatkoztatást (Gal 1,15a; 1Kor 9,1); a mennyekbe való elragadtatást (2Kor 12,1-9), valamint a glosszoláliát (1Kor 14,18). Meglepő viszont, folytatja Marguerat, hogy Pál, jóllehet kidolgoz egy egész keresztény misztikát, ezt nem a saját gyakorlatára vagy tapasztalatára építi. Sohasem tekinti saját tapasztalatait, lelki élményeit modellértékűnek. Amikor a hívő ember Istennel való kapcsolatát jellemezni, akkor a „Krisztusban”, „Krisztus bennem”, „Krisztus bennetek” formulákkal él. Ezek a kifejezések Krisztus és a hívők közötti kölcsönösséget fejezik ki, azaz egy misztikus *communiót*, közösséget. De ez a közösség nem egyéni élményeken vagy tapasztalatokon nyugszik, hanem a keresztségből ered. Schweitzer, teszi hozzá Marguerat, ezért beszélt Pállal kapcsolatban „objektív” misztikáról. Az üdvösség bizonyossága, amely a misztikus szóhasználatban kikristályosodik, nem egy személyes tapasztalat szubjektív értékelésében, hanem a keresztségben találja meg alapját. Azt mondhatnánk, állapítja meg Marguerat,³⁴ hogy a misztika demokratizálásáról van szó. De Pál nem áll meg itt. A galátáknak írva kiemeli, hogy a megismerés rendje a fejetetejére állt: „de most, amikor megismertétek Istent, sőt ismertek vagytok Isten előtt” (Gal 4,9; vö. 1Kor 13,12; Fil 3,12).

Véleményünk szerint a mennyei utazásnak és következményeinek megidézésével Pál apostol kétféle misztikát állít szembe egymással. Az egyik alapját „látomások és kinyilatkoztatások” jelentik. A másik forrása pedig annak felfedezése, hogy szenvedésében és megpróbáltatása által a megdicsőült Krisztus ereje érinti meg azokat, akikhez fordul. Pál azon munkálkodik, hogy eltérítse a korintusiakat szolgálatának éretlen, felszínes, „testi”, azaz evilági értékrendje szerinti értékelésétől. Levelének címzettjeivel ellentétben tudatában van annak, hogy az evangélium tartalma meghatározza az evangélium hirdetésének a módját, s hogy az evangélium közvetítőjének sorsa maga is üzenet. Az evangélium autentikus hírnöke tehát nem tehet mást, mint hogy életében jelenvalóvá teszi azt a megfeszített

33 D. Marguerat : „La mystique de l’apôtre Paul”, in Schlosser, J. (szerk.): *Paul de Tarse*, LD 165, Paris 1996, 311 [307–330].

34 D. Marguerat, i. m. 327.

Messiást, akiről igehirdetése vall (4,7-12), ezért a hiteles apostoli élet *nekrózis*, „meghalás”. A *nekrózis* szó, úgy tűnik, Páltól származó neologizmus. A Róm 4,19-ben „halálhoz hasonló állapot” a jelentése. A 2Kor 4,10-ben viszont egy folyamatot, életének, sorsának alakulását akarja jellemezni ezzel a szóval.

„Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem” – mondja az Apostol a Gal 2,20-ban. Itt sem egy kivételes pillanatban átélt eksztatikus élményről van szó, hanem életvezetését és munkáját megalapozó meggyőződésről, ami – kétségtelen – egy akár misztikusnak is minősíthető tapasztalat nélkül aligha lett volna számára meghatározó. Pálnak, ahhoz, hogy megvallja, Krisztus él, szüksége van egy egyes szám első személyű igealakra, és arra, hogy kétszer is használjon egy személyes névmást egyes szám első személyben. Ahhoz, hogy a Másikról szóljon, Pál magáról beszél. De az ellenkezője is igaz: hogy magáról szólni tudjon, beszélnie kell a Másikról. Mindkét esetben ugyanaz a cél: az evangélium hirdetése.³⁵ Pál erre csak úgy képes, ha önmagáról vall. Küldetése teljesítése közben sohasem választja szét személyét és feladatát. Az evangélium és hírnöke szétválaszthatatlan számára. Így erre a merész következtetésre juthatunk:³⁶ Pált ismerni annyi, mint Krisztust ismerni. Pál tanulmányozásában, folytatja Vanhoye, egy kör formálódik. Egyfelől a levelek elmélyült egzegézise az a mód, hogy Pál személyiségének megismerésében egyre jobban előrehaladjunk. Másfelől Pál személyének elmélyült megismerése lehetővé teszi, hogy nagyobb biztonsággal elemezzük és értelmezzük leveleit. Más szóval, sohasem feledhetjük: azért, hogy kinyilatkoztassa magát, a feltámadt Krisztus nemcsak Pál teológusi képességeire, hanem egész lényére igényt formált.

35 P.-M. Beaudé: „Saint Paul ou l'impossible effacement d'un encombrant épistolier”, in Panier, L. (szerk.): *Les lettres dans la Bible et dans la littérature*, LD 181, Paris, 1999, 135 [135–146].

36 A. Vanhoye: „Personnalité de Paul et exégèse paulienne”, in uő. (szerk.): *L'apôtre Paul, personnalité, style et conception du ministère*, BETL 73, Leuven 1986, 14sk [3–15].